

Eiropas Kriminālietu advokātu kolēģijas (ECBA)

Pavasara konference 2022

2022. gada 23. aprīlī

Latvijas Republikas tiesībsarga Jura Jansona runa

Mans kā tiesībsarga uzdevums ir veicināt cilvēktiesību aizsardzību Latvijā un sekmēt, lai valsts vara tiktu īstenota tiesiski, lietderīgi un atbilstoši labas pārvaldības principam.

Lai īstenotu šo uzdevumu, ir būtiski ne tikai sekot līdzi aktuālajam tiesiskajam regulējumam, tā izmaiņām, tiesību attīstībai un ekspertu viedokļiem, bet arī uzklaut privātpersonu sūdzības, kuras nereti ir par iemeslu normatīvā regulējuma vai prakses izpētei un dažkārt trūkumu atklāšanai, kas savukārt rezultējas ar normatīvā regulējuma un prakses pilnveidi atbilstoši cilvēktiesībām.

Apmēram 80% gadījumu manas rekomendācijas tiek ņemtas vērā. Tomēr ne vienmēr šis process ir tik gluds un ātrs kā gribētos. Ir gadījumi, kad man, saskatot cilvēka pamattiesību pārkāpumu, bet saskaroties ar grūtībām pārliecināt atbildīgās puses par šāda pārkāpuma esamību, jāizmanto savas tiesības vērsties ar pieteikumu Satversmes tiesā. Jāpiebilst, ka vairumā gadījumu mani pieteikumi Satversmes tiesā ir bijuši pamatoti un tiesa ir konstatējusi pamattiesību pārkāpumus. Vienlaikus Satversmes tiesa bieži lūdz man izteikt viedokli ierosinātajās lietās, kas lielākoties vēlāk sakrīt ar tiesas spriedumā pausto.

Vienas no plašā cilvēktiesību loka, ar ko ikdienā saskaros un strādāju, ir arī tiesības uz taisnīgu tiesu un tiesības uz efektīviem tiesību aizsardzības mehānismiem valsts iekšienē visdažādākajās tiesisko attiecību jomās. Bieži vien nākas secināt, ka iesniedzēji ir vērsušies pie mani pārāgri, šos mehānismus pilnībā neizmantojot, tādēļ to efektivitāti vērtēt nav iespējams. Šādos gadījumos aicinu iesniedzējus tos izmantot, jo vienīgi kompetentās iestādes ir tiesīgas pieņemt saistošus lēmumus attiecībā uz iesniedzējam aktuālajiem tiesību jautājumiem, savukārt man kā tiesībsargam nav deleģētas tiesības tiesā veidā piedalīties lēmumu pieņemšanā vai ietekmēt šo lēmumu saturu attiecībā uz iesniedzēju.

Tiesību aizsardzības mehānismu darbības un tiesību uz taisnīgu tiesu ietvaros var tikt skarts plašs tiesību loks, tajā skaitā arī personu tiesības uz īpašumu, tās ierobežojot vai, kā tas ir, piemēram, noziedzīgi iegūtas mantas gadījumā, tās atņemot pēc būtības, mantu konfiscējot. Jāņem vērā arī apstākļi, ka šāda manta var atrasties pie personām, kuras tieši nav iesaistītas kriminālprocesā vai pat ir uzskatāmas par labticīgiem ieguvējiem.

Tādēļ valstī izveidotajiem mehānismiem, kuri attiecas uz noziedzīgi iegūtas mantas konstatēšanu, atzīšanu un konfiskāciju, ir jābūt efektīviem un jādarbojas, stingri ievērojot Latvijai starptautiskajās saistībās noteiktās prasības, kā arī nacionālo tiesisko regulējumu, vienlaikus nodrošinot privātpersonai pietiekami efektīvas un praksē izpildāmas iespējas pierādīt sava īpašuma legālo izcelsmi, realizēt tiesības uz sākotnējā lēmuma pārskatīšanu, tādējādi veicinot korektu un pamatotu lēmumu pieņemšanu, lai netiktu skartas personas pamattiesības uz īpašumu, kas noteiktas Eiropas Cilvēktiesību konvencijas 1.protokola 1.panta pirmajā daļā.

Šajā sakarā vēlos vērst klātesošo uzmanību uz divām aktualitātēm, kuras pēdējā laikā manā praksē ir izgaismojušās un raksturo manu kā tiesībsarga tiesiskā regulējuma un prakses pilnveidē atbilstoši cilvēktiesībām.

Es saņēmu vairāku privātpersonu, kuras kriminālprocesos tika atzītas par aizskartās mantas īpašniekiem, iesniegumus. No sniegtās informācijas bija konstatējams, ka procesa virzītāji bija atteikušies pievienot kriminālprocesa materiāliem dokumentus par arestēto līdzekļu izcelsmi, ja tie noformēti svešvalodā un tiem nav pievienots notariāli apliecināts tulkojums valsts valodā.

Šāda prasība tika pamatota ar Kriminālprocesa likuma normām un dokumentu noformēšanas noteikumiem, kā arī pienākumu pierādīt līdzekļu izcelsmi, iesniedzot pierādījumus svešvalodā kopā ar notariāli apliecinātu tulkojumu valsts valodā.

Pārbaudes lietas ietvaros, izpētot nacionālo un starptautisko tiesisko regulējumu, noskaidrojot Latvijas tiesībzinātnieku viedokli, konstatēju, ka nacionālie un starptautiskie normatīvie akti neparedz aizskartās mantas īpašniekam pienākumu tulkot izmeklētājam iesniedzamos materiālus. Pienākums aizskartās mantas īpašniekam, tulkot procesa virzītājam iesniedzamos materiālus, nepamatoti ierobežo šīs personas Satversmes 92.panta pirmajā teikumā garantētās tiesības uz taisnīgu tiesu.

Savukārt apzinot Valsts policijas un prokuratūras viedokli, konstatēju, ka viņu redzējums par minēto jautājumu un apskatāmo tiesību normu saturu atšķiras. Tas, ko vēlos uzsvērt, ir, ka tiesību normām ir jābūt skaidrām un paredzamām. Tāpat nebūtu atbalstāma pārāk brīva tiesību normas interpretācija, kas pieļauj nesamērīgu personas tiesību uz taisnīgu tiesu ierobežošanu.

Ņemot vērā minēto, aicināju Tieslietu ministriju kā krimināltiesību politikas atbildīgo institūciju līdz šā gada 1.jūnijam veikt darbības, tai skaitā, ja nepieciešams, izstrādājot priekšlikumus grozījumiem Kriminālprocesa likumā, kuri nodrošinātu tiesību normu skaidrību lai novērstu nesamērīgu Satversmes 92.panta pirmajā teikumā garantēto tiesību ierobežojumu. Tādējādi šis aspekts vēl nav atrisināts.

Vienlaikus, ja patiešām kriminālprocesā vai procesā par noziedzīgi iegūtu mantu ir konstatējams, ka personas rīcībā ir noziedzīgi iegūta manta, kas pakļaujama konfiskācijai, kā pieminēju iepriekš, ir būtiski nodrošināt šīs mantas īpašniekam efektīvus tiesību aizsardzības pasākumus, tai skaitā nodrošinot efektīvi realizējamas pārsūdzības tiesības.

Tādēļ vēlos vērst Jūsu uzmanību uz manu 2021.gada 6.aprīļa atzinumu par tā sauktās Konfiskācijas direktīvas 2014/42/ES 8.panta 6.punktā ietvertajiem tiesību aizsardzības pasākumiem daļā, kas attiecas uz pārsūdzības tiesību nodrošināšanu atsevišķi izdalītā konfiskācijas procesā, kurā secināju, ka šie pasākumi nav pienācīgi ieviesti un pārņemti Latvijas Kriminālprocesa likuma 59.nodaļā gadījumos, kad lēmumu par mantas konfiskāciju kā pirmā tiesu instance pieņem apgabaltiesa.

Par šajā pārbaudes lietā konstatēto vērsos pie Saeimas un Tieslietu ministrijas, tomēr problēmas risinājums diemžēl netika panākts. Tieslietu ministrijas iesniegtos priekšlikumus grozījumiem Kriminālprocesa 631.pantā vērtēju kā tādus, kuri tikai daļēji atrisina situāciju, jo joprojām paredz apgabaltiesas kā pirmās instances tiesības lemt par mantas atzīšanu par noziedzīgi iegūtu.

Līdz ar to es pats sagatavoju priekšlikumu grozījumam Kriminālprocesa likuma 631.pantā un iesniedzu to izskatīšanai Saeimas Juridiskajā komisijā.

Ar minēto priekšlikumu vēlos nodrošināt ikvienas personas efektīvu tiesību aizsardzību procesā par noziedzīgi iegūtu mantu, nosakot, ka ikvienā gadījumā, kad rajona (pilsētas) tiesas lēmums izbeigt procesu par noziedzīgi iegūtu mantu neatbilst Kriminālprocesa likuma 630.panta pirmās un otrās daļas nosacījumiem (lēmums neatbilst likumā noteiktajām prasībām vai mantas saistība ar noziedzīgu darbību, nav pierādīta, vai mantas izcelsme nav noziedzīga), vai kad rajona (pilsētas) tiesas lēmumā būtu pieļauts Kriminālprocesa likuma pārkāpums, kas katrā ziņā izraisa lēmuma atcelšanu, tas tiek atcelts un materiāli nosūtīti jaunai izskatīšanai rajona (pilsētas) tiesā.

Ar šo priekšlikumu es pēc būtības piedāvāju sašaurināt apgabaltiesas kompetenci.

Šis mans priekšlikums Saeimas Juridiskās komisijas Krimināltiesību politikas apakškomisijas sēdē vēl nav ticis izskatīts, taču tas jau ir ticis atkārtoti apspriests Tieslietu ministrijas pastāvīgās darba grupas Kriminālprocesa likuma grozījumu izstrādei sēdē.

Diskusiju rezultātā tika panākta vienošanās, ka mans priekšlikums tiek daļēji sasaistīts ar Tieslietu ministrijas iesniegto grozījumu Kriminālprocesa likumā, tādējādi novēršot manas izteiktās raizes un iebildumus minētā jautājumā sakarā.

Tomēr arī pēc šīs darba grupas sēdes vairāki iesaistītie darba grupas locekļi no tiesu varas puses apvienoto tiesībsarga un Tieslietu ministrijas priekšlikumu neatbalsta, tāpēc joprojām nav panākta skaidra un vienota pozīcija minētā jautājumā un, visticamāk, diskusijas turpināsies gan likumdevēja līmenī, gan ārpus tā.

Turklāt jāatzīmē, ka par minēto jautājumu ir ierosinātas vairākas lietas Satversmes tiesā, kur arī es tikko kā esmu sniedzis savu viedokli.

Tādējādi no minētajiem piemēriem redzams, ka mani kā tiesībsarga centieni ir vērsti uz to, lai Latvijā īstenotie procesi saistībā ar nozieguma rīku un noziedzīgi iegūtu līdzekļu iesaldēšanu un konfiskāciju atbilstu Eiropas Savienības tiesībām attiecībā uz cilvēktiesību ievērošanu, lai netiktu pieļauta neattaisnota iejaukšanās personas īpašuma tiesībās un tiesībās uz taisnīgu tiesu un tiktu maksimāli novērsti riski nepamatotu lēmumu pieņemšanā, piemēram, veicinot tiesiskā regulējuma sakārtošanu attiecībā uz īpašuma izcelsmi pierādošo dokumentu iesniegšanas kārtību un lēmuma par mantas konfiskāciju pārskatīšanas iespējas nodrošināšanu visos gadījumos.

Attiecībā uz 2021.gadā darbu uzsākušo Eiropas prokuratūru vēlos atzīmēt, ka šīs iestādes izveide un efektīva darbība viennozīmīgi veicina valstu pienākumu veikt nozieguma rīku un noziedzīgi iegūtu līdzekļu iesaldēšanu un konfiskāciju Eiropas Savienībā, tādējādi aizsargājot ES finanšu intereses pret noziedzīgiem nodarījumiem. Tomēr arī šo ārkārtīgi būtisko interešu realizācijā personām, kuras iesaistītas Eiropas uzraugošā prokurora pārraudzībā esošajā procesā, jābūt nodrošinātām tiesībām piedalīties tajā un aizstāvēt savas intereses tikpat lielā mērā kā citām personām kriminālprocesā.